

مركز جهانی علوم اسلامی

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته فقه و معارف اسلامی

عنوان:

ماهیت دعا و کارکردهای آن

استاد راهنما:

حجة الاسلام والمسلمین حسین نجد

استاد مشاور:

حجة الاسلام والمسلمین علی خراسانی

دانش پژوه:

علی نجفی (مسیح ارزگانی)

سال ۱۳۸۳

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۳۷۷

تاریخ ثبت:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اهداء و تقدیم:

این و جیزه ناقابل و بی مقدار اگر ارزش و شایستگی
اهدا و تقدیم را داشته باشد، من در کمال شرمساری
و نهایت فروتنی و ادب، این تحفه درویش را به
شهیدان همیشه شاهد و جاوید نهضت بیداری و تجدید
حیات اسلام در فلسطین، لبنان، عراق، ایران،
افغانستان، چین، بوسنی و دیگر سرزمین‌های
اسلامی اهدا می‌کنم.

روح شان شاد و آرمان‌های مقدس شان مستدام باد!

تشکر و سپاس:

در جریان تهیه و تدوین این جزوه از راهنمایی‌ها، دستگیری‌ها و تشویق‌های سودمند و راهگشای استاد راهنمایم حضرت حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای نجد(دام عزه) و استاد مشاورم حضرت حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای خراسانی(دام عزه) بهره‌های فراوان برده‌ام. اگر نقاط مثبت و روشنی در این جزوه باشد، حاصل ارشادات و مساعی حکیمانه آن بزرگواران است؛ و اگر کاستی‌ها، ناراستی‌ها و ناروشنی‌های وجود داشته باشد - که حتماً وجود دارد - متوجه نگارنده خواهد بود.

سپاس و احترام عمیق و خالص قلبی‌ام را به محضر آنان تقدیم می‌کنم و از درگاه ایزد منان سلامت، سعادت و توفیق شان را آرزومندم. هم چنین از مساعی بی‌دریغ مدیر محترم و شایسته «مدیریت تحصیلات تکمیلی» حضرت حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای طبسی (دام عزه) نیز صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم.

چکیده پایان نامه

مباحث و مطالب اصلی این پژوهش در چهار فصل فراهم آمده است:

در فصل نخست، معنا و ماهیت دعا مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. در زمینه مفهوم‌شناسی، دعا از منظر لغت و اصطلاح، کاربردهای دعا در قرآن و توضیحاتی در رابطه با واژه نیایش (معادل فارسی دعا) ارایه شده است. در ارتباط با حقیقت و ماهیت دعا - که بخش اعظم این فصل را به خود اختصاص داده - با استناد به آیات، روایات و مقایسه تطبیقی روح و جوهر دعا و عبادت؛ سعی شده است این مطلب تبیین گردد که ماهیت دعا، همان عبادت و بندگی پروردگار است.

فصل دوم به آثار و کارکردهای دعا اختصاص دارد. با تأکید و تذکر بر جنبه عبادی دعا، موضوع این فصل را در دو عرصه و محور بررسی کرده‌ایم. در محور نخست، آثار و ثمرات دعا را در عرصه ارتباط انسان و خداوند یادآور شده‌ایم و از خداشناسی، خودشناسی، تقرب به پروردگار و گشایش ابواب رحمت الهی بر روی نیایشگر به عنوان دستاوردهای دعا در این عرصه نام برده‌ایم.

در محور دوم، آثار و ثمرات دعا در عرصه حیات فردی بشر مورد بحث قرار گرفته و دستاوردهای زیر برای دعا در این عرصه ذکر گردیده است: تسکین دهنده آلام روحی و روانی، مونس لحظات غربت انسان‌ها، نیرو گرفتن نیایشگر از ماورای طبیعت، بسیج نیروهای درونی او در پرتو نیایش و اثر آرام بخشی دعا بر دل‌ها و جان‌ها.

در مجموع، ده اثر و ثمر برای دعا در این فصل ذکر گردیده است.

در فصل سوم، مسأله اجابت و پذیرش دعا، موضوع و محور بحث قرار دارد. سخن را با این پرسش آغاز کرده‌ایم که وعده اجابت خداوند، مطلق است یا مشروط؟ پس از نقل و بررسی پنج دیدگاه در این زمینه و سپس طبقه‌بندی آنها به دو گروه، نظریه اطلاق و غیر مشروط بودن وعده الهی را تقویت کرده‌ایم. در بخش دوم این فصل، جایگاه عنصر استجاب در مقوله دعا مورد بحث و بررسی قرار گرفته است که در نهایت با استناد به سخنان پیشوایان دینی، نقش و جایگاه آن را فرعی، تبعی و کم‌اهمیت دانسته‌ایم.

فصل چهارم به طرح و نقد شبهات و پرسش‌های پیرامون دعا اختصاص دارد و مطالب آن در سه بخش ارائه شده است. ابتدا، نه شبهه و پرسش در ارتباط با دعا، نقل و معرفی شده‌اند؛ سپس دو پاسخ کلی و عمومی به شبهات مذکور، بیان گردیده و در سومین بخش به نقل و نقد تفصیلی چهار پرسش جدی و درخور تأمل پرداخته شده است که عبارتند از: سازگاری دعا با قضا و قدر (علمی و عینی) سازگاری دعا با اصل علیت و نسبت دعا با تنبلی و مسئولیت‌گریزی.

فهرست مطالب

- اهداء و تقدیم:.....
- تشکر و سپاس:.....
- یک چکیده پایان نامه.....

مقدمه (طرح تحقیق)

- ۱ بیان موضوع:.....
- ۲ اهمیت موضوع.....
- ۳ پرسش اصلی.....
- ۴ پرسش های فرعی:.....
- ۵ فرضیه تحقیق:.....
- ۵ پیشینه تحقیق:.....
- ۷ موانع و محدودیت های تحقیق:.....

فصل اول: معنا و ماهیت دعا

- ۹ - ۱ ساختار و معنای لغوی دعا.....
- ۹ - ۱/۱ ساختار لغوی:.....
- ۹ - ۲/۱ معنای لغوی:.....
- ۱۲ - ۳/۱ تفاوت دعاء با نداء و سؤال:.....
- ۱۲ الف - دعاء و نداء:.....
- ۱۳ ب - دعا و سؤال:.....
- ۱۴ - ۲ معنای اصطلاحی دعا.....

- ۳- نیایش در لغت و اصطلاح ۱۷
- ۴- معانی و کاربردهای کلمه دعا در قرآن ۱۸
- ۵- پیشینه و قدمت دعا ۲۱
- ۱/۵- نخستین کسانی که لب به دعا گشودند: ۲۲
- ۲/۵- فطری بودن پرستش و نیایش ۲۳
- ۳/۵- دین و نیایش: ۲۴
- ۶- گوهر و ماهیت دعا ۲۶
- ۱/۶- قرآن: ۲۹
- ۲/۶- روایات ۳۰
- ۳/۶- اتحاد حقیقت دعا و عبادت: ۳۶
- ۱/۳/۶- کنکاشی در حقیقت عبادت: ۳۶
- الف- معنای لغوی عبادت: ۳۶
- ب- معنای اصطلاحی و حقیقت عبادت: ۳۸
- ۱- تعاریف عالمان اهل سنت: ۳۹
- ۲- تعاریف اندیشمندان شیعی: ۴۰
- ۳- تعاریف منتخب ما: ۴۱
- ۲/۳/۶- مقایسه دعا و عبادت: ۴۴
- ۴/۶- هر عبادتی دعاست ۴۶
- چکیده فصل: ۵۱

فصل دوم: آثار و ثمرات دعا

- پیش درآمد: ۵۳
- ۱- در عرصه ارتباط انسان و خدا ۵۴

- ۱/۱ - خداشناسی ۵۵
- الف - شناخت اسما و صفات خداوند: ۵۶
- ب - خدایی که در پرتو نیایش می‌شناسیم «دلپذیر» و «دوست داشتنی» است: ۵۷
- ۲/۱ - خودشناسی ۶۴
- ۳/۱ - تقرب به پروردگار ۶۶
- ۴/۱ - گشایش ابواب رحمت الهی ۶۹
- ۱ - از جنبه عبادی بودن: ۷۰
- ۲ - از جنبه‌ی ظریقی بودن: ۷۱
- ۲ - در عرصه‌ی حیات فردی ۷۴
- ۱/۲ - نیایش تسکین دهنده‌ی آلام روحی و روانی: ۷۴
- ۲/۲ - نیایش، مونس لحظات غربت: ۷۶
- ۳/۲ - نیایش، نیرو گرفتن از ماورای طبیعت: ۷۷
- ۴/۲ - نیایش و بسیج نیروهای درونی: ۷۹
- ۵/۲ - نیایش، آرام بخش دل‌ها: ۸۰
- چکیده فصل: ۸۳

فصل سوم: دعا و استجاب

- پیش درآمد: ۸۵
- محور اول: رابطه‌ی دعا و استجاب؛ مطلق یا مشروط؟ ۸۷
- ۱ - نقل چند دیدگاه ۹۲
- ۱/۱ - علامه طباطبایی (ع): ۹۲
- ۲/۱ - شهید مرتضی مطهری (ره) ۹۴
- ۳/۱ - آیه‌ی الله مصباح یزدی ۹۶

- ۹۸ ۴/۱ - آیه الله مکارم شیرازی
- ۹۹ ۵/۱ - عالمان اهل سنت
- ۱۰۳ ۲- بررسی مختصر دیدگاهها
- ۱۰۴ دیدگاه اول
- ۱۰۶ دیدگاه دوم
- ۱۰۷ دیدگاه سوم:
- ۱۰۷ دیدگاه چهارم:
- ۱۰۸ دیدگاه پنجم
- ۱۱۰ ۳- جمع بندی و گزینش
- ۱۱۲ ۴- سازگاری و حل تقابل آیات و روایات
- ۱۱۲ ۱/۴- تقابل دو دسته روایات:
- ۱۱۷ ۲/۴- شرایط واقعی و شرایط کمال:
- ۱۱۹ ۳/۴- لزوم تخصیص اکثر:
- ۱۲۲ محور دوم: جایگاه عنصر استجابت در مقوله دعا
- ۱۲۲ ۱- دعا پرستش است و نیاز به پاداش ندارد
- ۱۲۴ ۲- دعا هم وسیله است هم هدف
- ۱۲۴ ۳- استجابت دعا از مقوله تفضل است نه استحقاق
- ۱۲۶ ۴- گستره و دامنه دعا
- ۱۲۸ ۵- تصحیح تصور از مقوله استجابت
- ۱۳۳ چکیده فصل:

فصل چهارم: پرسش‌ها و شبهات پیرامون دعا

پیش درآمد:	۱۳۵
۱- نقل و طرح شبهه‌ها و پرسش‌ها:	۱۳۵
۲- پاسخ‌های کلی و عمومی	۱۳۹
۳- نقل و نقد تفصیلی چند پرسش	۱۴۱
۱/۳- سازگاری دعا با قضا و قدر:	۱۴۱
قضا و قدر علمی	۱۴۳
قضا و قدر عینی	۱۴۴
۲/۳- سازگاری دعا با اصل علیت:	۱۴۸
۳/۳- آیا دعا باعث تنبلی و مسئولیت‌گریزی می‌گردد؟	۱۵۲
چکیده فصل:	۱۵۷
فهرست منابع و مآخذ:	۱۵۸

مقدمه (طرح تحقیق)

بیان موضوع:

یکی از آموزه‌ها و تعالیم مشترک ادیان توحیدی دعا و نیایش به درگاه آفریدگار یکتاست. تمامی ادیان آسمانی، آیینی برای نیایش و راهی برای خواندن معبود به آدمیان آموخته‌اند. پیامبران الهی و امت‌های پیشین و همه یکتاپرستان در طول تاریخ، اهل نیایش و پرستش بوده‌اند. قرآن مجید نمونه‌های از دعا و نیایش انبیای عظام از آدم تا خاتم و دیگر موحدان صالح را ذکر کرده است و بیش از یکصد آیه از قرآن به متن مناجات‌های پیامبران و صالحان سلف اختصاص دارد.

دین اسلام به عنوان آخرین و جامع‌ترین آیین یکتاپرستی که داعیه هدایت، سعادت و معراج انسان را دارد؛ نیز دعا و خواندن پروردگار را در رأس برنامه‌ها و آموزه‌های خود قرار داده است. بیش از ده آیه از قرآن مجید و حجم عظیمی از سخنان پیشوایان دینی به موضوع دعا و ساحت‌های مختلف آن اختصاص دارد. همه مذاهب و فرق اسلامی دعا را به عنوان یک امر قدسی و آموزه دینی، مورد اهتمام و عنایت قرار داده‌اند. و مسلمانان نیز از آغاز بعثت آخرین سفیر الهی تا امروز، باورمند و پایبند به این امر مقدس آسمانی بوده و هستند.

با توجه به آنچه درباره ارزش و اهمیت دعا گفته شد، لازم و ضروری به نظر می‌رسد که با تعمق و تأمل در منابع دینی (قرآن و احادیث) جنبه‌ها و ساحت‌های مختلف این موضوع (دعا) را مورد مطالعه و تحقیق قرار دهیم و روشن سازیم که گوهر و حقیقت

این پدیده آسمانی از نظر اسلام چیست و این آموزه مشترک ادیان چه آثار و دستاوردهای برای آدمیان دارد. خداوند ما را فرمان به دعا و خواندن خود داده است یا نه؟ و اگر فرمان داده، اجابت و پذیرش آن را نیز عهده‌دار شده است یا نه؟ مخالفان دعا چه می‌گویند و...

با چنین نگاه و رویکردی، دعا بر جایگاه نهاد و محور پژوهش حاضر تکیه زده است و کوشیده‌ایم از زوایا و جنبه‌های مختلف، این موضوع را مورد مطالعه و بررسی قرار دهیم. انشاء الله.

اهمیت موضوع

از آنچه در بیان موضوع گذشت، بخشی از دلایل اهمیت و ضرورت دعا و نیایش نیز روشن گردید. برای تبیین و توضیح بیشتر مطلب، فهرستی از دلایل و عوامل اهمیت دعا (موضوع پژوهش حاضر) را یادآور می‌شویم:

الف - چنانکه گفتیم دعا از تعالیم و برنامه‌های مشترک ادیان آسمانی است.
 ب - پیام و رسالت اصلی ادیان، هدایت بشر در جاده عبودیت و بندگی آفریدگار یکتاست. ادیان آمده‌اند تا راه و رسم بندگی و سرسپردگی را به آدمیان بیاموزند و آنان را به سوی پرستش پروردگار یکتا رهنمون گردند. از طرف دیگر، دعا همان عبادت و بندگی پروردگار و بلکه روح و گوهر آن است. بنابراین یکی از رسالت‌های ادیان نشان دادن راه عبادت و دعا برای آدمیان است.

ج - دعا، آثار و ثمرات بی‌شماری در زندگی دنیوی و حیات اخروی بشر دارد که در فصل دوم آنها را بر خواهیم شمرد. به گفته «آلفرد تنی سن» چه بسیار چیزهایی که با دعا

به دست آمده که دنیا خواب آن را هم نمی‌دیده است.^۱

د- دعا پل ارتباطی میان انسان و خداوند است. گره زدن زمین به آسمان و پیوند زدن خاک به افلاک، مهمترین ثمره و دستاورد نیایش است.

ت- چنانکه در فصول آتی خواهیم گفت، دعا اسلحه پیامبران بوده است و اکثر معجزات آن بزرگواران ناشی از استجاب دعاها در پیشگاه خداوند بوده است.

ه- دعا، سلاح و سپر دفاعی انسان مؤمن است که در برابر ناملايمات زندگي، و سوسه‌های شیطانی و امیال سرکش نفسانی، پیوسته از آن بهره و مدد می‌گیرد. کسی که این عنصر معجزه‌گر را از زندگی خود کنار نهد، در برابر طوفان‌های درونی و بیرونی، خلع سلاح و بی‌دفاع شده است.

و- تیانش، قدرت اعجاز خود را در زندگی و دنیای معاصر بیش از گذشته نشان داده است. زندگی پیچیده و مدرن امروز هرچند اسباب آسایش مادی انسان را فراهم کرده؛ اما آرامش روحی او را به یغما برده است. انسان امروز بیش از اسلاف خود دچار تنش‌ها و اضطراب‌های درونی است و سخت احساس ناامنی و بی‌پناهی می‌کند. در این غوغای ماشینیسم و در این هیاهوی تولید و مصرف و در این هجوم نیازهای مادی زندگی، نیایش تنها مونس و همدم انسان دردمند و بی‌پناه امروز است.

پرسش اصلی

از آنجا که عنوان پژوهش حاضر «ماهیت دعا و کارکردهای آن» است، طبعاً پرسش

۱. دعا از نظر دانشمندان، ترجمه و گردآوری مهدی قائمی، ص ۲۷۸.

آغازین و محوری این تحقیق، پرسش دو بخشی و مرکب از دو جزء خواهد بود:

ماهیت و حقیقت دعا چیست و آثار و کارکردهای آن کدامند؟

پرسش‌های فرعی:

از هر کدام از دو بخش سؤال اصلی، پرسش‌های فرعی و کوچکتری منشعب می‌شوند که برخی از آنها به این شرح است:

- مقصود و منظور از «دعا» در شریعت اسلام چیست؟
- چه رابطه و نسبتی میان دعا و سایر عبادات و مناسک دینی وجود دارد؟
- پیشینه و قدمت دعا به کجا منتهی می‌شود؟
- دعا چه آثار و دستاوردهای در عرصه ارتباط انسان و خدا دارد؟
- کارکردها و ثمرات دعا در زندگی دنیوی بشر چیست؟
- آیا دعا مورد پذیرش خداوند قرار می‌گیرد؟ و جایگاه استجاب در مقوله دعا کجاست؟

- چه شبهات و پرسش‌های از ناحیه مخالفان، متوجه دعا شده است؟

- با اعتقاد به قضا و قدر الهی و با پذیرش نظام علی- معلولی، دعا و درخواست از خداوند امر عبث و بیهوده نیست؟ و....

در سراسر این پروژه سعی کرده‌ایم به پرسش اصلی (مرکب از دو بخش) و دیگر پرسش‌های فرعی برآمده از آن پاسخ دهیم. در فصل اول (معنا و ماهیت دعا) پاسخ بخش اول پرسش اصلی و پرسش‌های فرعی مرتبط با آن ارائه شده است. در فصل دوم (آثار و ثمرات دعا) پاسخ بخش دوم سؤال اصلی را می‌توان یافت. فصل‌های سوم و چهارم نیز به پرسش‌های فرعی برآمده از قسمت دوم سؤال اصلی پاسخ می‌گویند.

فرضیه تحقیق:

با توجه به پرسش اصلی پژوهش حاضر، پاسخ پیشنهادی و موقت ما به قسمت نخست سؤال مذکور اینست که حقیقت و ماهیت دعا عبارت است از عبادت، بندگی و ابراز فقر و نیاز به درگاه پروردگار یکتا. پاسخ فرضی و پیشنهادی ما به بخش دوم پرسش اصلی نیز این است که دعا آثار و ثمرات فراوانی برای بشر دارد که مهمترین آنها همان عبادت بودن دعاست. سودمندی، کارآمدی و کارایی دعا، هم در متون دینی، تبیین و تأکید شده است و هم یافته‌ها و داده‌های علوم جدید (روانشناسی، پزشکی و...) از آن سخن گفته‌اند.

در جریان جستجو و پژوهش، ممکن است پاسخ‌های فرضی مذکور ردّ و یا تأیید شوند و یا مسکوت و بدون پاسخ بمانند.

پیشینه تحقیق:

سوگمندان باید اذعان نمود که تحقیق و پژوهش به معنای دقیق کلمه و به صورت کار مستقل در ارتباط با دعا در میان عالمان و اندیشمندان شیعی به غایت اندک و ناچیز بوده است. کارها و آثاری که تاکنون به شکل مستقل در این زمینه در دست است، اغلب به گردآوری متون ادعیه، ذکر روایاتی مرتبط با دعا و حداکثر، آرایه توضیحات مختصر درباره دعا، اختصاص دارد و از تحقیق، تحلیل و کالبد شکافی جنبه‌ها و ساحت‌های مختلف دعا، اثر چندانی در آنها دیده نمی‌شود.

از آثار عالمان متقدم شیعه مانند «مصباح المتعبد و سلاح المتعبد» شیخ طوسی و

«عدة الداعی» این فهد حلی و «فلاح السائل» و «الاقبال» از سید بن طاووس، تا آثار و کارهای علمای متأخر مانند «حلیة المتقین» علامه مجلسی و «مفاتیح الجنان» شیخ عباس قمی و «مصباح المنیر» از آیه الله مشکینی و... مجموعاً در این دسته قرار می‌گیرند. این گروه، مشتمل بر متون ادعیه، روایات و بعضاً توضیحات مختصر درباره دعا و مضامین برخی از دعاها هستند؛ نه حاوی تحقیق و تحلیل درباره دعا و جنبه‌های مختلف آن.

گروه دیگر از آثار عالمان شیعی نیز به شرح، توضیح و تفسیر متون ادعیه اختصاص دارند؛ مانند شرح‌های گوناگونی که بر دعا‌های مکارم الاخلاق، ابو حمزه ثمالی، کمیل، عرفه و دیگر ادعیه مأثوره نوشته شده است. این گروه نیز به تجزیه و تحلیل محتوا و متن دعا‌های مذکور و تبیین معارف دینی مطرح در آنها پرداخته‌اند و در ارتباط با خود دعا و ساخت‌های مختلف آن، مطالب تحلیلی و تحقیقی چندانی به چشم نمی‌خورد. برخی از آثار شیخ حسین انصاریان و آیه الله مظاهری، شرح سه جلدی دعای مکارم الاخلاق از مرحوم فلسفی، نیایش در عرفات از آیه الله صافی و... در این گروه قرار می‌گیرند.

با این همه، در میان تتبعات مستقل، برخی آثار ارزشمند و در خور قدر از علمای متأخر نیز دیده می‌شود؛ مانند «نیایش حسین (ع) در عرفات» از علامه فقیه جعفری (ره) و «الدعا عند اهل البيت» از آیه الله آصفی و «بردگاه دوست» اثر آیه الله مصباح یزدی که در این تحقیق از آنها استفاده شده است.

همه آنچه در بالا گفتیم مربوط به آثار و تحقیقات مستقل درباره دعا بود. اما به صورت غیر مستقل و پراکنده و در ضمن تفاسیر قرآن مجید (ذیل آیات مربوط به دعا)

و نیز در برخی شرح‌های نهج البلاغه، مطالب و مباحث سودمند و ارزشمندی (با رویکرد تحلیلی - تحقیقی) در ارتباط با دعا مطرح شده است. در این خصوص از تفسیر «مجمع البیان»، «نور الثقلین» و به ویژه تفسیر شریف المیزان می‌توان نام برد که حاوی بحث‌های عمیق و دقیق در ارتباط با دعا و جنبه‌های گوناگون آن است. در تحقیق حاضر از این منابع و ذخایر ارزشمند، بهره‌های فراوان برده‌ام.

و در نتیجه: پیشینه و سابقه آثار و کارهای تحقیقی و تحلیلی؛ آن‌هم به صورت مستقل و منفرد در ارتباط با دعا، بسیار ناچیز و اندک است؛ اما به صورت غیر مستقل و در ضمن طرح‌های عام‌تر، تلاش‌های در خور قدر و ارزشمندی صورت گرفته است.

موانع و محدودیت‌های تحقیق:

از آنچه در بخش پیشین (پیشینه تحقیق) گفته شد، یکی از موانع و محدودیت‌های پژوهش حاضر نیز روشن گردید. و آن عبارت است از کمبود منابع و مراجع تحقیقی و تحلیلی در ارتباط با مقوله دعا. چنانکه گفته شد، در این خصوص، مطالعات و تحقیقات جدی و چشمگیری توسط پیشینیان و نیز معاصران (جز موارد اندک) صورت نگرفته است؛ لذا قفسه‌های کتابخانه‌ها و مراکز پژوهشی موجود تا حدودی خالی از منابع مذکور است. تنها مایه امید و دلگرمی جستجوگر، منابع بسیار غنی روایی و تفاسیر موجود می‌باشد.

فصل اول:

معنا و ماهیت دعا

۱- ساختار و معنای لغوی دعا

۱/۱- ساختار لغوی:

کلمه «دعاء» به ضم دال و مختوم به همزه، مصدر است و فعل آن دَعَا به فتح دال یدْعُو، اَدْعُ، دَاع، مَدْعُو و جمع آن ادعیه می آید. ماده دعاء از لحاظ صرفی، ناقص واوی از باب «فَعَلَ يَفْعَلُ» است و در اصل «دعاو» بوده؛ اما چون واو بعد از الف واقع شده، تبدیل به همزه گردیده است. دعاء و دعوة هر دو مصدر و از یک ماده و به یک معنا می باشند که جمع اولی ادعیه و جمع دومی دعوات می آید. ریشه و منشأ اصلی کلمه دعاء و دیگر مشتقات آن، ماده «د-ع-و» می باشد.

۲/۱- معنای لغوی:

چنانکه گفتیم، ریشه و مبدأ کلمه دعاء و توابع آن به ماده دَعَو می رسد. بنابر این برای به دست آوردن معنای اصلی و ریشه‌ای دعاء، ابتدا باید معنای ماده دَعَو را بشناسیم. در این خصوص، دو معنای نزدیک به هم را که تا حدودی معنی و مقصود از این ماده را روشن می سازد ذکر می کنیم:

الف- «دَعَو... و هو ان تميل الشيء اليك بصوتٍ و كلامٍ يكون منك. تقول: دَعَوْتُ، ادْعُو، دعاءً». دعوی یعنی میل دادن و مایل گردانیدن چیزی [و متوجه کردن آن] به طرف